

XAVIER ALDEKOA

El Quixot al Congo

XAVIER ALDEKOA
EL QUIXOT
AL CONGO

Traducció de Núria G. Caldés i Mercè Ubach

TÍTOL ORIGINAL: *QUIJOTE EN EL CONGO*

PRIMERA EDICIÓ: FEBRER DEL 2023

© XAVIER ALDEKOA, 2023

© DE LA TRADUCCIÓ: MERCÈ UBACH I NÚRIA GARCIA CALDÉS, 2023

MAPA: ÀLVAR SALOM

© EDICIONS 62, S.A. / EDICIONES PENÍNSULA

© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.

AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA

ISBN: 978-84-664-3018-0

DIPÒSIT LEGAL: B. 1.395-2023

FOTOCOMPOSICIÓ: GRUP62

IMPRÈS A CATALUNYA - PRINTED IN CATALONIA

www.columnnaedicions.cat

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Taula

<i>Introducció</i>	13
1. El vertigen.	19
2. La font del mite	35
3. La febre de l'or blau	44
4. <i>Ni hao, chinuà!</i>	58
5. Un vaixell per no arribar mai	63
6. Un laberint líquid	68
7. El llac dels núvols negres	77
8. <i>Indépendance cha cha.</i>	84
9. El drac.	90
10. Sirenes.	94
11. Que Déu ens ajudi.	99
12. La fugida	113
13. Rere les cadenes de Tippu Tip	124
14. Riu rebel.	134
15. La nit de les rates voladores.	139
16. Una hora.	148
17. La ciutat dels artistes.	162
18. El port.	167
19. Els amos de la fúria blanca	171
20. L'antic teatre de Kisangani	176
21. Abandoni el vaixell, senyor espia.	188

22. El metge de les dones dignes.	197
23. El <i>Mampeza</i>	203
24. <i>On est ensemble</i>	218
25. Terra caníbal	226
26. Carn de mona	233
27. Una ciutat flotant	238
28. Arròs blanc	256
29. El Congo i Sancho Panza	266
30. Coloms verds... i morts.	275
31. Mbandaka	287
32. La guerra és un desert.	294
33. Un infern a l'oceà	302
34. La pausa.	313
35. Et robarem	318
36. El comiat.	324
37. Kinshasa	333
38. El mar	343
<i>Agraïments</i>	349

El vertigen

El riu Congo, la necessitat de navegar-lo, va sorgir uns quants anys abans d'arribar a les seves aigües. Amb un crit:

—*Rassemblement! Rassemblement!*

Quan vaig sentir aquell clamor de matinada, en plena selva congolese, a milers de quilòmetres de la costa més pròxima, vaig pensar en el mar.

Primer va ser un udol animal, difuminat. Una e final sostinguda en l'aire. *Rassemblemeeeeeeeent*. Aviat es va tornar un rugit in crescendo que va esquinçar la nit i em va deixar petrificat al llit, un matalàs brut damunt de tres taulells de fusta. Ho vaig pensar després, quan ja era tard: podria haver reaccionat d'una altra manera. Podria haver planejat una fugida improbable a través de la vegetació, haver ideat una defensa heroica o buscat un amagatall en aquella diminuta habitació de fusta. Podria haver intentat alguna cosa digna de recordar. Audaç.

No vaig fer res.

A la fi vaig sentir el crit que havia estat tement tota la nit, que m'havia mantingut en tensió des de la posta de sol, amb els nervis punxant-me la pell com agulles, des de les temples fins a la punta dels peus, i no vaig fer res de res. Em vaig quedar estirat al llit, mortificat, i només vaig pensar en el mar.

Suposo que té sentit: des que era petit el mar sempre m'ha provocat un terror profund i inexplicable.

Aquell crit salvatge s'acostava. Com si aquella veu ferotge, que semblava sortida de la gola d'un animal, sorgís des del fons del bosc i avancés penosament entre els arbres fins a convertir-se en un alarit insuportable fins i tot per a la nit, encara callada. Vaig sentir l'aleteig d'uns ocells que fins llavors dormien en unes branques pròximes i que, despertats d'improvís, volaven cap a la foscor. Vaig mirar al sostre i vaig sospirar, encara immòbil. Entre les escletxes dels taulons de fusta de la paret es va esmunyir una brisa freda i l'estança es va impregnar d'una aroma d'onades d'aigua salada. Em vaig estremir, ja sense temps, encara pensant en el mar.

—*Rassemblement! Rassemblement!*

Es va tornar a sentir, aquesta vegada més a prop.

—*Rassemblemeent! Rassemblemeent!*

Quan aquell rugit va reverberar altre cop, a pocs metres de la cabanya on em trobava, l'Alfons, que dormia premut contra meu, es va moure lleugerament i el jaç de fusta va cruixir. Jo continuava quiet, fossilitzat, pensant en el mar. Un mar fosc: en la meva ment l'oceà s'havia tornat un monstre embogit, una bèstia d'onades espantoses que escopia escuma salada sobre un nàufrag embolcallat de fúria. L'oceà reia burleta davant d'aquell mariner indefens, infeliç, aferrat a una taula de fusta despresa del seu vaixell enfonsat. Vaig pensar que potser aquell home sacsejat pel vent, embriagat per l'horror, sense temps per preguntar-se per a què o per qui lluitava per mantenir-se flotant, seria capaç de trobar, en la resignació de saber-se atrapat, un instant de pau.

Quan vaig sentir aquell crit terrible vaig pensar en el mar perquè vaig pressentir de seguida que, si les coses anaven de mal borràs en aquell racó allunyat de la selva, a uns quants dies a peu de la civilització, sense carreteres ni vehicles accessibles, no tindria cap possibilitat de fugir.

També vaig saber que la tempesta estava a punt de desencadenar-se.

Unes passes es van aturar a l'altra banda de la porta i em vaig empassar saliva. Em vaig palpar la camisa, vaig comprovar tots els llocs on m'havia amagat els diners abans de ficar-me al llit i em vaig mirar la punta de les botes, que no m'havia tret per dormir, per si calia sortir corrents. Uns artells van donar cops a la fusta i van ordenar amb fermesa que sortíssim: *rassemblement*.

L'Alfons tenia la vista enfonsada a la porta. Ens vam mirar, resignats. Vam obrir.

S'estava fent de dia. El sol despuntava per un turó llunyà i els primers rajos agullonaven la boira del matí. Al davant de la porta, una dotzena d'homes armats amb kalàixnikovs i fusells rovellats ens observaven amb una mirada aspra. Era una estampa inquietant i patètica: portaven sandàlies, samarretes d'equips de futbol estripades, i un d'ells una gorra amb forma de gos de peluix somrient i amb un bigoti dalinià a la punta del morro. Ens van ordenar que els seguíssim, i vam avançar en fila índia i en silenci cap als afores del poblat. Per les teulades de palla de les cabanyes es filtraven les fines columnes de fum que anunciaven l'esmorzar. Mentre ens allunyàvem, em vaig girar per buscar la mirada de l'Alfons, que avançava amb els llavis estrets. Era ara, el moment de fugir? Vaig continuar caminant, escortat per dos adolescents armats, i vaig notar al final del coll un lleuger, suau però inconfusible regust de mar.

Va ser en aquest moment que vaig valorar seriosament la possibilitat que tinguessin intenció d'afusellar-nos.

—*Rassemblemeent! Rassemblemeent!*

Abans de baixar un pendent, els milicians van cridar per última vegada els companys ressagats en un to greu, amb l'última síl·laba allargada, com si emuessin un corn de guerra viking.

—*Rassemblemeent! Rassemblemeent!*

Era el cinquè dia que passàvem a Ngenge, un poble perdut als turons de l'est de la República Democràtica del Congo, a més de quarter general del grup rebel Moviment d'Acció pel Canvi (MAC), una de les desenes de milícies en actiu a l'est congolès. Tot i que comparteix part del seu nom amb la seva veïna República del Congo, amb capital a Brazzaville, la República Democràtica del Congo adopta habitualment, i és el que farem en aquest llibre, la paraula Congo per referir-se a tot el país.

No havia estat fàcil arribar-hi. Després de vuit mesos de converses, havia aconseguit arrencar al general Mbura, el líder d'aquella banda d'esparracats, el compromís que ens deixaria fer-li una visita al seu campament amagat entre la malesa. El meu objectiu no era ell: volia explicar la història d'en Gloire i en Rodrigue, dos nens soldat de dotze anys que constituïen la guàrdia personal del general.

Quan finalment hi va accedir, el cap rebel ens va posar una condició: havíem d'estar perduts. En cap moment no sabríem amb precisió on seríem. Tampoc quan ens deixaria veure'l. El general Mbura, un home desconfiat i de caràcter inestable que dedicava els seus dies a emborratxar-se, anar al llit amb noies i escridassar els seus guerrillers, va canviar a l'últim segon i fins quatre vegades les dates de la nostra visita per motius de seguretat. Quan l'avió estava a punt d'enlairar-se cap al Congo, al·legava que havien començat els combats amb un grup rebel rival i ens demanava que ens esperéssim. Era esmunyedís. Per trobar-nos amb ell, ens va donar les coordenades d'una aldea en una vall pròxima, una localització cap a la qual caminar entre la selva des d'allà, i una promesa: «Vosaltres avanceu pel bosc; els meus homes us trobaran».

La seva desconfiança combinava bé amb la geografia: la mateixa selva reforçava l'aïllament i era una forma de protecció per al grup rebel, creat l'any 2011 per protegir, segons el seu líder, els civils dels atacs de les Forces Democrà-

tiques per a l'Alliberament de Ruanda (FDAR), una altra banda sanguinària, integrada per responsables fugits del genocidi de Ruanda el 1994, o dels pillatges dels Mai-Mai. Mbura jurava que no pretenia enriquir-se i que ell no era com els altres grups, que sotmetien la població, explotaven les mines i cobraven peatges als camins a canvi d'una suposada protecció. També jurava que no bevia alcohol i que les dones estaven amb ell no per por sinó per amor.

Tenia més mentides. En Rodrigue i en Gloire, afegia, més que la seva guàrdia personal, eren els seus fills adoptius, a penes uns orfes indefensos que havia acollit caritativament en el seu si després que un grup rebel d'exgenocides ruandesos els matés els pares a cops de matxet: «Soc com el seu pare. Soc el seu pare».

Va deixar clar aquell instint protector des del primer moment. El dia de la nostra trobada, en Mbura es va presentar ben entrada la nit, borratxo, trontolladís i escortat per aquells dos nens, en una caseta de fusta al capdamunt d'un turó. En Rodrigue ens va mirar amb cara innocent, tot i que s'esforçava per semblar un paio dur. Damunt d'una taula de fusta, a manera de compliment, havíem col·locat formatge, cigarrets i unes quantes ampolles de refresc. En Mbura va agafar un suc de mango, però abans de beure se li va enfosquir la mirada i va ordenar bruscament a en Rodrigue que fes una passa endavant.

—Tasta'l —li va exigir. Després es va girar novament cap a nosaltres i va afegir—: És per si intenteu enverinar-me.

En Rodrigue va obeir submís, sense alçar la vista, i va xarrupar de l'ampolla. Amb prou feines un trago curt.

Semblava que hagués passat un segle entre aquella primera trobada amb el general Mbura i la resta de milicians del MAC i el matí que, després de despertar-nos amb aquell udol animal, l'Alfons i jo avançàvem en fila índia, custodiats per aquells mateixos guerrillers empipats perquè no els

havíem donat ni un sol dòlar, amb l'angoixa de través al coll per si ens havien d'engegar un tret.

—*Rassemblement! Rassemblement!*

Mentre avançàvem cap a la selva, vaig observar al meu voltant, vaig respirar fondo i vaig ser plenament conscient que em trobava en un paradís natural. La vegetació era densa i colossal. Els rajos de llum es filtraven entre les fulles i ressaltaven infinitat de tonalitats de verd. Entre les arrels, centenars de flors desplegaven els seus pètals de colors. Per un instant fugaç em vaig treure de sobre la por i em vaig sentir estranyament eufòric i optimista. Viu. Vaig pensar en la bellesa extraordinària d'aquell lloc i en l'atracció que aquell país, el Congo, havia despertat en mi des que era petit.

El Congo. Con-go. Dues síl·labes curtes com la vibració d'un tam-tam, un crit que neix de les entranyes de l'ànima, cinc lletres que condensen la màgia d'una terra que es declina en hipèrboles: ignota, vital, ferida, alegre, fabulosa, exuberant, exagerada, monstruosa, punyent, atrevida, festiva, lluminosa. Congo. Poques paraules alberguen dins seu tant de poder. Dues síl·labes que sorgeixen del més profund del coll, retrunyen en la mandíbula sense oposició i sorprenden els llavis i la llengua, encara immòbils i incapaços de reaccionar en veure brollar de sobte, en dues detonacions seques, brutals, la força de tot un continent. Congo. Un so que transporta a mons llunyans, que estimula la imaginació i l'arrossega a un lloc on la natura regna des de l'inici dels temps. Una terra filla d'un riu. Un mite generador de mites. El Congo no és un lloc: és un univers de pobles que avancen indiferents al món, un oceà per explorar, una llera vigorosa que transporta en les seves aigües els valors ancestrals dels pobles que en poblen les ribes. El Congo. Un símbol que representa en dos espurnejos efímers el nervi salvatge d'un riu ingovernable. Un riu per navegar i recórrer de cap a cap. Fins al mar.

Aferrat a aquella taula al mig de l'oceà, a la deriva, em vaig sentir en pau.

Davant meu, un dels rebels va saltar d'una gambada un rierol d'aigües transparents i, a la llunyania, un ocell va emetre un refilet intens. La bellesa em va fer pensar. Em vaig jurar que, si sortia viu d'aquella, hi tornaria per intentar fer realitat un somni infantil que d'adult havia derivat en obsessió: navegar pel Congo de cap a cap. Durant anys havia imaginat aquell viatge pel gran riu de l'Àfrica, essència de la riquesa i les cicatrius de tot un continent, per conèixer la història, les tradicions i la cultura dels pobles a les ribes del riu. Mentre avançava per aquella selva congoleesa cap a un destí incert, em vaig prometre que intentaria amb totes les meves forces recórrer els 4.700 quilòmetres d'aquella artèria líquida, font de vida, comunicació i comerç, que esclata en un portent de la natura: una conca descomunal que es vessa en un total de nou països africans. Un riu pel qual flueix una història rica i de llegenda, els corrents del qual han vist descendir les canoes d'exploradors immortals com Henry Morton Stanley, David Livingstone i Pierre Savorgnan Brazza, i que ha inspirat escriptors i intellectuals com Joseph Conrad, Isidore Ndaywel, Paul Lomami-Tshibamba, André Gide, Graham Greene, Javier Reverte, Fiston Mwanza Mujila i Lieve Joris.

Aviat vaig comprovar que es tractava d'un repte descomunal. Durant els mesos anteriors a l'inici de la navegació pel Congo, l'eufòria i el vertigen van conviure amb mi a un somriure de distància. A mesura que s'acostava el dia de marxar de Barcelona cap a terres congoleeses, la idea de navegar «pel riu que s'empassa els altres rius» es va presentar com un desafiament tan excitant com aterridor, que m'impedia dormir a la nit. Quan explicava als meus amics la idea d'aquell viatge, alguns intentaven treure-me-la del cap i d'altres, més pròxims —conscients que una vegada se m'havia ficat entre cella i cella aquell interès no m'abando-

naria—, em preguntaven com m'enfrontaria als riscos de la ruta. Contestava amb interrogants moltes de les seves preguntes.

El problema principal era el buit. El no-res. Tot i que hi havia literatura abundant sobre viatges pel riu, sobretot a la zona navegable central, de Kinshasa a Kisangani, del tram que va recórrer per a l'eternitat Marlow a la recerca de Kurtz a *El cor de les tenebres*, amb prou feines hi ha referències especialment des de les seves fonts fins a Kisangani. Les trucades a amics i contactes congolesos sempre rebien una resposta semblant: el primer tram, d'uns dos mil quilòmetres, era terra ignota. Ningú no en sabia gairebé res. Aquella vasta regió inicial, on el riu rebia el nom de Lualaba o simplement *le fleuve*, era un enigma.

El temps també era un problema. Al cap de més de dues dècades com a periodista a l'Àfrica, estava acostumat a la poca precisió de les sortides i arribades en els desplaçaments, però en aquella ocasió la forquilla es dilatava. Quant es tarda a navegar pel Congo? Quan ho preguntava, rebia espatlles alçades per resposta. Els més agosarats s'animaven a conjeturar: entre dos i sis mesos, potser més. A les vicissituds del viatge, amb vaixells que podien espatllar-se, tardar setmanes a salpar o canoes incapaces de navegar sota la tempesta, se sumava el desconeixement sobre molts dels llocs per on discorria el Congo. Hi havia trams de només vuitanta quilòmetres, m'advertien, per als quals calia invertir tres dies, i altres punts, amb zones innavegables a causa dels ràpids, per on hauria de baixar a terra per avançar abans de poder tornar al riu. Un militar congolès que havia conegut feia anys em va confirmar un dels meus pitjors temors: me les hauria d'heure amb grups rebels.

—Una mica més al nord del llac Upemba i fins a Kindu has d'extremar les precaucions. En aquesta terra el govern no existeix i l'exèrcit no hi arriba. El riu i els seus camins estan controlats per grups armats.

Vaig mirar el mapa i vaig calcular la distància a ull: més de 500 quilòmetres d'incertesa.

Ni tan sols la font del riu era un punt indiscutible. Com m'havia passat recorrent el Nil anys enrere, vaig descobrir que l'origen del Congo era un lloc disputat entre uns quants pobles. Aquell desemparament m'alimentava la imaginació. Malgrat que sovint m'assaltaven dubtes i pors, i que el sentit comú m'aconsellava llançar la tovallola, vaig perseverar. Viure és prémer les dents.

Tenia por? Rotundament sí. De no tenir prou coratge, sort, compromís o talent. Però no era un sentiment nou. Potser la magnitud del repte multiplicava la sensació, però havia tingut dubtes moltes vegades en la meva feina; abans de pujar a l'avió per anar a cobrir una guerra africana o una epidèmia d'Ebola o d'endinsar-me en zones controlades per gihadistes. Però sortir victoriós d'aquesta pugna amb la por, continuar endavant quan perdre és una possibilitat és un dels privilegis de l'ofici de reporter. A Occident, el triomf està sobrevalorat. Sovint l'intent, la perseverança i la tenacitat són la principal de les victòries. Podria navegar pel riu des de les seves fonts fins al mar? L'única certesa que tenia era que ho intentaria amb totes les meves forces.

Vaig decidir organitzar i planificar al mil·límetre tot el que fos possible. Sabia que no n'hi hauria prou amb la preparació habitual d'altres cobertures al Congo, un país que havia visitat una desena de vegades. A més de barallar-me amb la tediosa burocràcia congolea, de gestionar els permisos de premsa, de navegació, de la policia marítima, de contractar una assegurança i d'obtenir els visats, em vaig posar a entrenar-me, conscient de l'exigència física i mental que m'esperava. Sortia a córrer cada dia, i aquelles curses matutines m'esperonaven els pensaments. Visualitzava la immensitat del Congo, imaginava la resplendor ataronjada dels seus capvespres o em feia l'efecte que sentia el fragor

de la selva a l'hora de la posta. Sense ni tan sols haver posat els peus a la riba, vaig començar a navegar. Em va embolcallar una inquietud apegalosa: volia evitar a tota costa deixar-me embriagar per la bellesa.

Per a mi, el sentit d'aquell viatge pel riu anava més enllà de l'esplendor de la natura, del romanticisme salvatge o d'una suposada i obscena èpica d'un blanc que descendia pel riu; jo volia comprendre i explicar. Volia navegar pel Congo, però no tenia ganes de narrar una aventura personal ni esportiva. Com que el pressupost que tenia era escàs, avançaria com la població local, amb barcasses, amb canoes o amb barques velles, compartint motocicletes o a peu. Volia parar l'orella: que el riu fos una màquina de fer més bones preguntes, que l'avanç per aquell corrent obrís una via per entendre altres realitats.

Mentre corria, pensava en quins personatges podria entrevistar, quins perfils em podrien ajudar a esbossar la història i la cultura dels seus pobles. Em vaig posar en contacte amb historiadors, geògrafs, escriptors, artistes i filòsofs congolesos per citar-me amb ells més endavant, en dates concretes i llocs inexactes del camí. Vaig viatjar a Bèlgica per reunir-me amb activistes exiliats, vaig prendre cafès amb excapitans que havien navegat pel riu o amb congolesos que, pressentia, podien ser el primer fil per estirar d'alguna història interessant.

En aquelles converses prèvies, sempre vaig rebre entusiasme, paraules de benvinguda i generositat. De vegades m'advertien de les complicacions de baixar pel riu, fins i tot de la seva perillositat, però també vaig percebre l'emoció dels que em volien explicar la seva pròpia història. Dels que, quan s'imaginaven per un moment com a portaveus d'una cultura, em demanaven espai per a les coses importants. «No deixis d'anar a veure el millor director de teatre a Kisangani!», «Entrevista músics i poetes, els artistes són imprescindibles per entendre el Congo!», «Parla amb els

vells, ells t'ho explicaran tot», «Escriu al meu amic filòsof, ha escrit molt sobre el tràfic...».

En aquells mesos anteriors al viatge, vaig fer un recull d'una muntanya de llibres, em vaig tancar a llegir compulsivament, em vaig renovar les vacunes i vaig repassar una vegada i una altra el que m'emportaria. Acostumat, per la meua afició a l'alpinisme, a anar lleuger d'equipatge, em vaig proposar portar una motxilla manejable, de només vuit quilos, amb l'indispensable: dues mudes de recanvi, un impermeable, una farmaciola, un necesser, quaderns i bolígrafs, cordino, navalla, encenedor, llanterna, pastilles potabilitzadores, bateries externes i un mòbil amb carregadors. També uns extres imprescindibles: una samarreta del Real Madrid i una bossa plena d'emblemes i bolígrafs del Barça per amansir autoritats corruptes o aixecar barreres de control en camins apartats.

Per aconseguir els mapes, vaig acudir a una de les meves llibreries de referència de Barcelona, Altaïr. Cada vegada que baixava les escales del seu local al centre de la ciutat, en Pere, en Pep i en Mario m'omplien la motxilla de llibres, amistat i consells. Després de rastrejar durant mesos, em van aconseguir uns mapes d'aviació belgues, descatalogats i que van tardar setmanes a arribar per correu, que mostraven amb precisió cada replec del riu. M'hi vaig submergir durant dies, memoritzant-ne aldees i illes, calculant distàncies. Com que els mapes desplegats ocupaven gairebé dos metres, vaig demanar a en Jordi Juan, el director de *La Vanguardia*, que em deixés posar-los a la paret d'alguna sala de la redacció. Quan va sentir la meua petició, em va mirar de dalt a baix pacientment i em va respondre amb un somriure. «Només et demano que no t'haguem d'anar a buscar»; i em va assenyalar la sala més pròxima al seu despatx: la sala Ryszard Kapuscinski. Durant uns quants dies, vaig assenyalar en el mapa les poblacions clau i vaig marcar els trams navegables amb fil blau i amb fil vermell les zones on hauria d'avançar per terra.

A mesura que l'inici del viatge s'acostava, la meva excitació creixia i l'emoció tapava els temors i la incertesa. Tres dies abans d'agafar l'avió cap al Congo, vaig tenir un cop de sort: vaig topar amb Open Arms. En una entrevista a la ràdio vaig coincidir amb el fundador de l'ONG de rescat marítim de persones, l'Òscar Camps, i ens vam quedar xerrant al davant de l'emissora. Ens havíem vist en diverses ocasions i parlàvem sovint de les rutes migratòries africanes, dels abusos de les màfies del desert —que segrestaven i torturaven impunement els migrants— o de les polítiques europees que condemnaven milers de persones a jugar-se la vida al Mediterrani i criminalitzaven els que, com ells, portaven a terme l'heroïcitat de salvar-los la vida. Quan vaig explicar a l'Òscar el meu projecte del Congo de seguida es va oferir a ajudar-me.

—Portes armilla salvavides, oi? —No va fer falta ni respondre—. D'acord, ja me n'ocupo jo.

Patir un naufragi al riu era una possibilitat i un dels meus vertígens inconfessables, de manera que, en el meu objectiu vital de morir jove com més tard millor, el seu oferiment de prestar-me una armilla salvavides em va alleujar. Constantment llegia notícies d'accidents al Congo que havien provocat centenars de víctimes; era habitual que embarcacions velles i sobrecarregades sucumbessin a les tempestes o corrents traïdors del riu. Sense cap sistema de rescat oficial, molts passatgers morien ofegats. La idea de veure'm submergit en les seves aigües enfosquides pels núvols negres, a mercè de les onades i els remolins, em provocava calfreds.

L'endemà vaig anar a buscar l'armilla al veler *Astral*, atracat al port de Badalona. El capità, en Savvas Kourepinis, em va explicar el funcionament de la peça, que incorporava un mecanisme d'aire comprimit que la inflava automàticament quan entrava en contacte amb l'aigua, i em va donar un consell:

—Si et toca viure un naufragi, recorda una cosa: el teu objectiu principal és sobreviure. Aparta't del vaixell tan de pressa com puguis, perquè, encara que portis això, si els altres se t'agafen, faran que t'ofeguis. I si són a l'aigua ofegant-se, t'asseguro que intentaran agafar-se't.

Vaig sortir a coberta abraçat a aquell regal inesperat, i creuant els dits per no haver de fer-lo servir mai. Aquell matí assolellat, mentre caminava fent equilibris per una estreta passarella de fusta cap a terra ferma, no imaginava que aquella abraçada no seria l'última, ni de bon tros la més forta, que faria a aquella armilla prestada d'Open Arms.

També sabia que difícilment sortiria indemne d'aquella navegació. Probablement és just. No se'n surt il·lès, de l'experiència de recórrer l'ànima d'una terra castigada durant segles, la tragèdia de la qual ha estat sempre tenir els tresors desitjats per l'economia mundial i per a la qual el contacte amb l'exterior ha estat sempre sinònim d'agressió, engany i explotació.

Primer van ser els milions d'esclaus. Durant segles, els millors braços, els més joves i robustos, van ser capturats per negrers àrabs o europeus i transportats cap a l'est o a les plantacions del Nou Món. Per als habitants del Congo, aquells primers contactes amb l'exterior van derivar aviat en una rapacitat de tal escala que va trencar els llaços socials i va suposar l'extinció de regnes o estats locals com el Congo, el Kuba o el Luba.

El maltractament no es va acabar aquí. Al segle XIX va ser el vori, que es transformava en teclès de piano, estàtues religioses o en figures decoratives per a les mansions europees. Poc després va ser l'or blanc. L'any 1887, la invenció del pneumàtic amb càmera pel veterinari escocès John Dunlop, unit a la popularització dels cotxes i les instal·lacions elèctriques a Europa, va disparar la febre pel cautxú, extret de la saba lletosa dels arbres. L'elevada demanda mundial i un sistema d'extracció basat en el treball forçat va

disparar els beneficis, i el Congo va ser testimoni d'algunes de les escenes més sàdiques d'abús i explotació de la història, ideades en salons i palaus europeus i executades sovint per mans congoleeses. L'extraordinària riquesa de moltes famílies a Europa, que avui s'erigeix en model de civilització i bones maneres, s'aixeca sobre aquell patiment extrem de milions d'africans.

Hi va haver un home que va tenir un protagonisme especial en aquella salvatjada. Entre finals del segle XIX i principis del XX, el Congo va ser propietat privada del rei belga Leopold II i un lloc on les tenebres regnaven al cor dels botxins: si els treballadors locals no complien les quotes de cautxú que els exigien els representants de les explotacions belgues, se'ls castigava amb la mort o l'amputació dels membres, o els dels seus fills i filles. Van desaparèixer pobles de milers de persones, i els seus habitants van ser venuts com a esclaus o assassinats per greixar la maquinària insaciable de la venda de cautxú o minerals, perseguint el benefici europeu.

També va haver-hi humanitat entre la barbàrie. L'any 1903, el cònsol britànic i activista de la causa irlandesa Roger Casement va desvelar les atrocitats que es produïen a l'aleshores Estat Lliure del Congo, on les poblacions eren delmades o totalment anihilades per la voracitat depredadora dels que, a milers de quilòmetres de distància, prenien civilitzats cafès o tes en tasses de porcellana fina. Els seus informes, a més de les denúncies d'altres personalitats, com els escriptors Joseph Conrad o Arthur Conan Doyle i el periodista Edmund Morel, van provocar un escàndol a Europa i una infinitat de manifestacions que van posar fi al verger personal del rei Leopold, el qual va traspasar l'administració del territori del Congo a l'Estat belga al cap de cinc anys.

El canvi de poders no va posar fi a l'abús, però. De fet, no s'ha acabat mai. Amb l'arribada de la Primera i la Segon-

na Guerra Mundial, els ulls europeus es van dirigir novament cap a la riquesa del subsol congolès per aconseguir el coure necessari per a la fabricació de bales i armament militar. També l'urani de les bombes d'Hiroshima i Nagasaki va sortir del Congo. Durant la Guerra Freda, el país va ser una peça disputada per les potències mundials, i l'espoli i la corrupció, agermanats des de fora i a dins del seu territori, van corcar les estructures d'un Estat a la deriva.

El Congo és un paradís per a l'ambició sense escrúpols. Diamants, vori, cotó, fusta, or, coure, coltan, cobalt... En el futur probablement serà l'aigua potable i el poder dels corrents per produir energia neta en una Àfrica, un món, amenaçat pel canvi climàtic i la desertificació. El Congo és una terra fèrtil i rica, capaç de produir tot el que l'home necessita per viure. Pitjor: per fer-hi fortuna.

Com sortir intacte d'una terra tan malferida? Coincideixo amb el reporter salvadorenc Óscar Martínez, editor d'*El Faro*: l'ofici del periodista no és veure coses. No és estar. Reclama altres verbs. Anar, entendre, dubtar, escoltar, disputar, assenyalar, comprometre's, qüestionar i sentir amb urgència, amb l'objectiu radical d'esprémer-se, de deixar-se la pell en l'intent. L'ofici exigeix pell. Estar alerta i desprendre's de qualsevol distracció per captar l'essencial del que ens envolta. Anar fins al final. I si és impossible sortir indemne d'un ofici que et devora per dins tan intensament, encara ho és més si per exercir-lo t'has d'endinsar en les entranyes d'un país traumatitzat.

—*Rassemblement! Rassemblement!*

Aquest és el resultat d'aquella promesa feta a la desesperada en una selva congolea mentre m'envoltava un grup de rebels irritats. El resultat d'un viatge lent al llarg d'un riu immens a bord de barques desballestades i canoes foradades, per trobar prou veus. És un periple ple d'errors, d'encerts, d'ensenyances, rialles i desesperació per una terra acollidora, de vegades salvatge, però sobretot excepcional. És la

història d'un món llunyà i alhora pròxim, vibrant i magnètic. D'un riu custodiat per avantpassats i esperits de llegenda, del qual sorgeix una cultura electritzant de persones bones, supervivents i malvats, hereus tots de la mateixa història d'abús i explotació. D'una llera assaquetada per autoritats corruptes, on els activistes locals defensen amb la vida un ecosistema abassegador i d'un riu que alimenta un país sumit en les contradiccions. Navegar pel Congo és, en definitiva, un viatge al present, el passat i el futur, per les entranyes de tot un continent.

També és un viatge improbable. En diversos moments del recorregut vaig pensar que no me'n sortiria. Que simplement m'havia embarcat en un repte impossible. Em vaig desesperar i vaig pensar a abandonar. Em vaig arruïnar unes quantes vegades. Però aquest no és un llibre sobre mi. És un llibre sobre les persones que vaig trobar al riu, sobre les seves vides. Parla dels que em van sostenir. De la seva història. Aquest llibre és la suma de tota la gent que hi vaig conèixer i em va deixar que l'escoltés, de la seva generositat o maldat, de les conseqüències de l'abús i l'avarícia sostingudes. D'un riu viu i apassionant, esgotador, que és al mateix temps salvació i cicatriu.

Aquell dia, a la selva de l'est congolès, aquells rebels furiosos no ens van afusellar. Vam aconseguir escapar. Però aquesta història ja l'explicaré més endavant. Perquè sota aquells primers rajos de sol, envoltat de milicians enfadats, va passar una altra cosa.

Aquell dia va començar aquest viatge pel Congo.

Fins al mar.